

RUSÇA'DA VE TÜRKÇE'DE "ДІОМ" (EV) KELİMESİNİ İÇEREN DEYİMLERİN
ANLAM BİLİM (SEMANTİK) AÇISINDAN İNCELENMESİ

The Analysis of Russian And Turkish Idioms Containing The Word "Home" in Terms of
Semantics

Aytül BAYAR*

Öz

Yaptığımız bu çalışmada deyim
içeriğinden ve özelliklerinden
bahsedilerek, belli başlı sözlükler
taranmış, "ДІОМ" (ev) kelimesini içeren
Rusça ve Türkçe bazı deyimler tablolar
halinde anlambilim (semantik) açısından
incelenmiştir. Tablolar halinde verilen bu
deyimler 3 ayrı kategori altında
toplanmıştır. Anlam bakımından örtüşen
ve bir tipte kurulan deyimler, anlam
bakımından özdeş olan, fakat farklı bir
tipte kurulan deyimler, benzerlik ve
eşdeğerliği bulunmayan genel bir anlama
sahip olan deyimler olarak kategorize
edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deyim, Deyim
Özellikleri, Ev, Anlambilim.

Abstract

In this study, by referring to the
content and characteristics of idioms,
certain dictionaries have been examined and
some idioms containing the word home (in
Turkish ev, in Russian ДІОМ) have been
analyzed with tables in terms of semantics.
These tabular have been grouped under 3
different categories. These categories are the
idioms corresponding in terms of meaning
and constituted within the same type, those
identical in terms of meaning but
constituted in a different type and those not
having similarity and equivalence but having
a general meaning.

Keywords: Idiom, The Characteristics of
Idiom, Home, Semantics.

GİRİŞ

"Deyimler toplumların yaşam biçimlerini, kültürlerini, yaşadıkları coğrafyayı,
gelenek-göreneklerini, örf ve adetlerini, tarihini, dilini, mensubu oldukları dini en güzel
şekilde yansıtan metaforik sözlerdir. Her dilde atasözleri ve deyimler vardır. Sosyoloji,
psikoloji, felsefe, tarih, ahlak, folklor...gibi birçok yönlerden inceleme konusu edilmeye

* Arş. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü,
aerdogan@agri.edu.tr.

değer olan bu ulusal varlıklar, deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından çok önemli dil yapılarıdır.” (Aksoy; 1988: 131)

“Asıl anlamları dışında kullanılan sözcüklerden oluşan deyimler adeta onları kullanan toplumların kültür hayatlarının aynası durumundadır. Bir yandan bazen dünyaları bile anlatabilen bu küçücük dil birimleri, onları kullanan insanların tutum ve davranışlarını, fiziksel ve ruhsal niteliklerini, inanış ve düşünce biçimlerini, kısaca maddi ve manevi kültürlerini yansıtırken, diğer yandan bu ufacık dil unsurları vasıtasıyla sayısız benzetmeler, değişik aktarmalar, çeşitli mecazlar ve etkili anlatım ustalıkları sunulabilmektedir. Bu da deyimlerin dilbilim yanında edebiyat ve halkbiliminde de önemli bir yere sahip olduğunu gösterir. Buna rağmen deyimler birer dil unsuru olduklarından, ilk etapta dilbilim alanı içerisinde değerlendirilmelidirler.” (Aygün; 2003: 71-88)

“Deyimler asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimedenden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır.” (Erenoğlu; 2007: 1151)

Rusça ve Türkçe Deyimlerin Özellikleri

“Rus dilinde deyimi ifade etmek için *фразеологизм* (frazeologizm) ya da *фразеологическая единица* (frazeologičeskaya yedinitsa) terimleri kullanılmaktadır. Türkçede ise, önceleri darbimesel, ta'bir, ıstılah sözcükleri kullanılmış, daha sonra tabir=terme, expression karşılığı olarak "deyim" sözcüğü önerilmiştir.” (Sinan; 2008: 92)

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, dilbilimcilerin deyimi farklı şekillerde tanımladıkları görülmektedir. “Deyimler özgün anlatım özelliği bulunan, kavramları özgün bir biçimde anlatmada kullanılan, kalıplaşmış söz değerleridir. Dilde, anlatıma kıvraklık katan önemli bir öğedirler.” (Püsküllüoğlu; 2006)

“Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümcedir.” (Aksoy; 1988: 52) “Kendi anlamı dışında başka bir anlamda kullanılan kalıplaşmış sözlerdir.” (Günay; 2007: 244) “İçeriğin yapmacıklığını ve yalınlığını gizleyen, süslü, tumturaklı sözlerdir.” (Şvedova; 2007: 1057)

“Deyimsel terkipler içinde topluma ait dil, düşünce, inanç, örf adet, gibi kültürel özelliklerin saklı olduğunu belirten, deyimler toplumların kültürleri hakkında bilgi veren sembollerdir.” (Tuğ; 2011: 9) “Cümlelerin ve sözcüklerin serbest olmayan birleşimlerinin semantik adıdır.” (Kalyuta; 2004: III) “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabirdir.” (TDK; 2011: 651)

“Deyimler biçim ve kavram özellikleri bakımından incelenebilir. Biçim özelliklerinden kimisi, atasözleriyle deyimler arasında ortaktır. Kavram özelliklerinde böyle bir ortaklık yoktur. Deyim, bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; genel kural niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atasözünden ayıran en önemli

özellik budur." (Aksoy; 1988: 38-40) Deyimlerin bazı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- a) "Tıpkı atasözleri gibi kısa ve özlü ifadeler taşırlar.
- b) Atasözlerinde olduğu gibi deyimlerde de bir kalıplaşma meydana gelmiştir. Bu bakımdan kelimelerin yeri değiştirilemez, bir kelime çıkarılarak yerine aynı anlama gelen başka bir kelime konulamaz.
- c) En az iki kelime ile kurulurlar.
- d) Çokluk mastar halinde olduklarından fiil çekimine girerler.
- e) Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir kavramı hoş ve çekici ifade etmek için kullanılırlar.
- f) Genel kural niteliği taşımazlar, bu bakımdan atasözlerinden ayrılırlar.
- g) Deyimlerin karşılıkları, çokluk onları meydana getiren kelimelerin gerçek anlamları dışındadır.
- h) Kelime grubu şeklinde olan deyimler cümlede isim, sıfat, zarf görevi yaparlar.
- i) Deyimler bazı istisnaları dışında mecazlıdır.
- j) Bazı benzetmeli deyişler, deyim olmadıkları halde, deyim gibi kullanılırlar. Örneğin; Tavşan pisliği gibi (adam), kabak çiçeği gibi (açılmak), arı kovamı gibi (işlemek).
- k) Bazı araştırmacılar dilimizde sık kullanılan ikilemeleri de deyim saymaktadırlar. Örneğin; Eski püskü, kap kacak, delik deşik.
- l) Deyimler birleşik kelimelerle de karıştırılmaktadır. Birleşik kelimeler bitişik yazılır, aralarında çekim ve yapım eki giremeyecek kadar kaynaşmış oldukları unutulmamalıdır. Deyimleri oluşturan kelimeler ise isim ve fiil çekimlerine girerek ek alabilirler: Günkurusu, devedikeni vb.
- m) Deyimle terimi ayırt etmek gerekir. Deyimler genel dilin malı olan sözdür. Terim ise, bilim, sanat, meslek vb. gibi bir özel sahanın çerçevesinde kullanılan, bu sahanın sınırladığı bir sözdür.
- n) Deyim ve argo arasında yakın bir ilişki vardır. Ashında argo bir meslek zümresi arasında kullanılan, özel manaları olan söz diye tarif edilmektedir.
- o) Diğer kalıplaşmış sözlerden dualar ve bedduaların bazıları atasözü ve deyim özelliği gösterebilirler. Örn. Gözünü toprak doyursun, Allah birini bin etsin."(Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi; 1992: 8-11, Ömür; 2012: 83'ten)

Yukarıda özellikleri belirtildiği gibi deyimler dilde birçok anlam kazanmaktadırlar. "Ev" ise toplumların hayatlarında barınmayı, aileyi, aile olmayı ifade ettiğinden, Rusça ve Türkçe deyimlerde de önemli ölçüde yer edinmektedir. "Ev" demek, birlik beraberlik,

farklı yapılarıdaki insanların ortak noktası demektir. Ev genellikle boşluğu benimseme merkezidir ve ev üzerinden halkın dünyaya bakışını ve onu nasıl algıladığını incelemek mümkündür. (Matnazarov; 2015: 654) Ev öz yuvadır. Zor zamanlarda sadece ev umut olabilir. Yedirir, iyileştirir, ısıtır, telkin eder, kurtarır, bütün sorunları çözer. Ev keyifli çağrışımlarla da bağlantılıdır: ışık, sıcaklık, sükûnet, temizlik ve düzen, en önemlisi ise yakınların değişmez ve güvenilir sevgisidir. Ev her durumda kale ve dayanak, yabancı, insafsız dünyanın ortasında mutluluk adasıdır. Ev değişmez, manevi bir bağdır, bütün nesil zincirinin ahlakıdır. (Bakalova; <http://nashaucheba.ru/v50589/?cc=1>, Erişim Tarihi: 20.03.2016) Bu bağlamda Rus dilinde "дом", Türk dilinde "ev" kelimesinin sözlük anlamlarına bakıldığında, içinde barınılan yapı anlamının dışında birlik beraberliği, aileyi ifade ettiğini görmek mümkündür.

Толковый Словарь С.И.Ожегова:

Дом;

1. Жилое (или для учреждения) здание. (İçinde oturulabilir (ya da kurum için) bina)

2. Свое жильё, а также семья, люди, живущие вместе, их хозяйство. (Barınak, bunun yanı sıra ev ekonomisini beraber üstlenen, birlikte yaşayan insanlar, aile)

3. Место, где живут люди, объединённые общими интересами, условиями существования. (Ortak çıkarlarla, var olma koşullarıyla birleşmiş insanların yaşadığı yer)

4. чего или какой. Учреждение, заведение, обслуживающее какие-н. общественные нужды. (Bazı toplumsal ihtiyaçlara hizmet eden kurum, kuruluş)

5. Династия, род. (Sülale, soy)

ТДК, Türkçe Sözlük:

Ev;

1. Yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı.

2. Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane. ▫

3. *мес.* Aile.

4. *esk.* Soy, nesil.

Bu incelemede üç tip eşdeğerlilik (ЭКВИВАЛЕНТНОСТЬ) kullanılmıştır: Karşılaştırma yapılan dilde anlam bakımından örtüşen ve bir tipte kurulan, özdeş yapıya sahip, tam karşılığı olan deyimler (ПОЛНЫЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ) [=], anlam bakımından özdeş olan, fakat farklı bir yapıda veya farklı bir tipte kurulan benzer eşdeğerlikte olan deyimler (АНАЛОГОВЫЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ) [▼], karşılaştırma yapılan dilde benzerlik

(аналог) ve eşdeğerlik (эквивалент) bulunmayan, karşılığı olmayan, genel bir anlamla ifade edilen deyimler (безэквивалентные сочетания) [□]. (Pevneva, Ramazanova; 2015: 1562)

"Ev" (Дом) Kelimesini İçeren Türkçe Deyimler

Türkçe deyim	Rusça açıklaması	Rusça karşılığı bulunan deyim	Rusça karşılığı bulunmayan deyim	Deyimin ilgili olduğu konu
Allah'ın evi [=]	Объединение последователей той или иной религии, где молятся.	Божий дом		İbadethane ile ilgili.
Dünya evine girmek [▼]	Вступать в брак(о девушке, женщине)	Выйти замуж		Evlenmekle ilgili.
Ev açmak [□]	Создать семью; обзавестись семьей (домом).		X	Yerleşmekle ilgili.
Ev bark [▼]	Родной дом, семья.	Семейный очаг		Aile ve akraba ile ilgili.
Ev bark yıkmak = Ev bozmak [□]	Разлучать жену с мужем; разлучить супругов; разбить семью.		X	Ayrılmakla ilgili.
Evde kalmak [▼]	Не выйти замуж.	Остаться в девках		Evlenememekle ilgili.
Ev tutmak [□]	Снять (арендовать) дом.		X	Kiralamakla ilgili.
Eve hırsız girdikten sonra kapıya kilit takmak [▼]	Бесполезно действовать, негодовать, сокрушаться после чего-либо случившегося.	Махать кулаками после драки		Gecikmekle ilgili.
Evi sırtında [▼]	Бездомный.	Весь дом в котомке		Evsizlikle ilgili.
Rusça deyim	Türkçe açıklaması	Türkçe karşılığı bulunan deyim	Türkçe karşılığı bulunmayan deyim	Deyimin ilgili olduğu konu
Evlerden irak = Evlere şenlik [▼]	О крайней нежелательности чего-либо.	Не приведи бог		Felaketle ilgili.

Вести дом = Жить одним домом [□]	Ev işlerini idare etmek; evi yönetmek.		X	Yönetmekle ilgili.
Второй дом [□]	Öz evi gibi; ikinci evi.		X	Rahat etmekle ilgili.
Выносить сор из избы [▼]	Birinin ayıp, kusur ve suçlarını açıklamak.	Kirli çamaşırlarını ortaya dökmek		Suçun açıklanmasıyla ilgili.
Дом строить (построить) на песке = Карточный домик [▼]	Dayanaksız, temelsiz, kalıcı olmayacak işler yapmak.	Suya yazı yazmak		Temelin sağlam olmamasıyla ilgili.
Дом-полная чаша [□]	Bet bereket, bolluk.		X	Bollukla ilgili.
Жить полным домом [□]	Zengin olmak; bolluk içinde yaşamak.		X	Zenginlikle ilgili.
Жить своим домом (домком) [□]	Ev işlerini kendi idare etmek; bağımsız olmak.		X	Yönetmekle ilgili.
Закрывать (закрывать) двери дома [□]	Her şeye veya herkese evinin kapılarını kapatmak.		X	Kabul etmemekle ilgili.
Мой дом – моя крепость [□]	Evin, insanın kendini dışarıdaki kötülüklerden koruyabildiği sığınak olması.		X	Sığınmakla ilgili.
Моя хата с краю [□]	Neme lazım (gerek), bu beni ilgilendirmez.		X	İlgilenmemekle ilgili.
Не все дома [□]	Psikolojik olarak normal olmayan; aklından zoru olan.		X	Dengesizlikle ilgili.
Отбиться (отбиваться) от дома [▼]	Evde hiçbir işle ilgilenmemek.	(Evden) elini eteğini çekmek		İlgilenmemekle ilgili.
Отказать (отказывать) от дома [▼]	(Evden) kovmak, dışarı atmak.	Kapı dışarı etmek		Kovmakla ilgili.
Пса из дома не выгонять [▼]	Havanın kötüleşmesi; yağmur, kar, dolu veya fırtınanın başlaması.	Hava bozmak		Hava ile ilgili.
Со двора долой! [▼]	Defol! anlamında kullanılan bir söz.	Cehennem ol!		Kovmakla ilgili.
Чувствовать себя как дома [□]	Kendini evinde gibi hissetmek.		X	Rahat etmekle ilgili.

SONUÇ VE ÖNERİLER

«Дом» (ev) kelimesini içeren Rusça ve Türkçe deyimlerin incelendiği bu çalışmada, belli başlı sözlükler taranarak 17 adet Rusça deyim ve 12 adet Türkçe deyim ele alınmıştır. İncelediğimiz Rusça deyimlerde anlam bakımından özdeş olan, fakat farklı bir yapıda veya farklı bir tipte kurulan benzer eşdeğerlikte olan (аналоговые эквиваленты) [▼] 7 adet, benzerlik (аналог) ve eşdeğerlik (эквивалент) bulunmayan, karşılığı olmayan, genel bir anlamla ifade edilen (безэквивалентные сочетания) [□] 10 adet deyim tespit edilmiştir.

İncelediğimiz Türkçe deyimlerde ise anlam bakımından örtüşen ve bir tipte kurulan, özdeş yapıya sahip, tam karşılığı olan (полные эквиваленты) [=] 1 adet deyim, anlam bakımından özdeş olan, fakat farklı bir yapıda veya farklı bir tipte kurulan benzer eşdeğerlikte olan (аналоговые эквиваленты) [▼] 7 adet deyim, benzerlik (аналог) ve eşdeğerlik (эквивалент) bulunmayan, karşılığı olmayan, genel bir anlamla ifade edilen (безэквивалентные сочетания) [□] 4 adet deyim tespit edilmiştir. Rusça ve Türkçe «дом» (ev) kelimesini içeren deyimlerin ilgili oldukları konular ise birbirinden farklılık göstermektedir.

Yapmış olduğumuz bu çalışma, kültürlerarası farklılıklardan dolayı öğrencilerin zorluk çektikleri deyim çeviri sorununu aşmada yardımcı olacak, anadili Türkçe olup Rusça öğrenen bütün öğrencilere incelenen deyimleri daha iyi anlama ve yerinde kullanma becerisi kazandıracaktır. Ayrıca incelemiş olduğumuz bu deyimler ilerde hazırlanacak olan herhangi bir deyimler sözlüğüne dâhil edilerek, katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKLAR

- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1988.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Atasözleri Sözlüğü 1*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1988.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri, Deyimler*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten - 1962, TDK Yay.: 217, Ankara 1988.
- AYGÜN, Mehmet, *Türkçe ve Almanca'da "Göz" le İlgili Deyimlerin İncelenmesi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 13, Sayı:1, Elazığ 2003.
- BAKALOVA, Z.N., *Yazıkoviye sposobi reprezentatsii konsepta «DOM» v romane M.Bulgakova «Belaya gvardiya»*, Samara, <http://nashaucheba.ru/v50589/?cc=1>, Erişim Tarihi: 20.03.2016.
- ERENOĞLU, Dilek, *Güvâhî'den Günümüze Atasözleri ve Deyimler*, Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 Fall 2007.

- GÜNAY, Vedat Doğan, *Sözcükbilime Giriş*, Multilingual, İstanbul 2007.
- KALYUTA, Aleksandr, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul 2004.
- MATNAZAROV T.U., *Horečko U.V.Konsept "Dom" v russkoy i kitayskoy yazıkovich kartinah mira*// Molodoy uçeny, № 5, 2015.
- ÖMÜR, Faik, *Almançada ve Türkçede Hayvan Adlarıyla Yapılmış Deyimlerin Anlam Bakımından Eşdeğerliği*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 20, Kış 2012 (Ocak 2012).
- PEVNEVA, İna Vladimirovna, RAMAZANOVA, Şelale, *Spetsifika frazeologizmov s çislitelımın «odin»: kross-kulturnıy aspekt*, Mejdunarodnaya naučno-praktičeskaya konferentsiya «Sovremennoye obşestvo, obrazovaniye i nauka», Nauçnyy almanah, Rossiya, g. Tambov, 30 sentyabrya N 9 (11), 2015.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yayınevi, 3.Baskı, Ankara 2006.
- SİNAN, Ahmet Turan, *Deyim Kavramı Üzerine Notlar-1, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:18, Sayı: 2, Elazığ 2008.
- Şvedova, N. YU. i kol., *Tolkovy slovar russkovo yazıka s vklüçeniyem svedeniy o proishojdenii slov*. 1. izd. Moskva, RAN, 2007.
- TUĞ, Cemile, *Rusçadaki Eşanamlı Deyimlerin Kültürdilbilimsel Açıdan İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tez Projesi, Ankara 2011.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 11.Baskı, Ankara 2011.